

Halina Rusek

Wstęp

Studia Etnologiczne i Antropologiczne 6, 7-9

2002

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Wstęp

Wielu badaczy stwierdza, że rzeczywistość współczesnej Europy przybiera nowy kształt – rodzi się „nowa” Europa, choć jeszcze trudno to jej nowe oblicze zdefiniować. Na pytanie o to, jakie najważniejsze procesy wyznaczają najnowszą historię Europy, pada zazwyczaj odpowiedź: integracja i globalizacja. Integracja, kojarząca się ze spójnością, harmonią społeczną, jednością w różnorodności, oznacza dla kontynentu europejskiego stan pożądany i tylko po części obecny, gdyż towarzyszą jej nacjonalizmy, nietolerancja, ksenofobie. Pomimo to Europa usilnie poszukuje płaszczyzn współpracy i w widoczny sposób jednoczy się na gruncie życia ekonomicznego, politycznego, społecznego, a także kulturalnego. W tym procesie poszukiwania jedności wzrasta rola czynnika etnicznego, choć w różnych częściach kontynentu – zachodniej i środkowo-wschodniej – mamy do czynienia z różną jakościowo rolą etniczności: o ile Zachód poszerza nieustannie zakres ponadpaństwowej integracji, o tyle Europa Środkowo-Wschodnia, po długim okresie swoistej centralizacji, przeżywa renesans państwa narodowego¹.

Czy wobec istnienia takiego kontekstu społecznego możliwa jest, zapowiadana przez znawców, jakakolwiek wspólnota kultur oparta na ich równorzędności? Jak należy formułować zasadę ich odrębności: jako odróżnianie się od innych kultur czy trwanie przy własnej odrębności?² Jak zachować tę odrębność wobec naporu unifikujących oddziaływań kultury masowej i czy warto ją zachowywać, a jeśli tak, to dlaczego? Pytania te są ważne zarówno dla krajów tkwiących w centrum procesów integracyjnych i globalizacyjnych, jak również dla tych mniejszych i słabszych z Europy Środkowo-Wschodniej, które mają nadzieję na włączenie się w te procesy. Wydaje się, że dla nich kultura jest szansą stania się

---

¹ G. B a b i Ń s k i: *Wstęp. W: Europa państw, Europa narodów. Problemy etniczne Europy środkowo-wschodniej*. Red. G. B a b i Ń s k i, W. M i o d u n k a. Kraków 1995, s. 8–9.

² A. K ł o s k o w s k a: *Od pragmatycznych aspektów globalizacji i integracji kultur do wspólnot narodowych współczesnego świata*. „Kultura i Społeczeństwo” 1998, nr 3, s. 11–12.

godnym partnerem silnej i bogatej wspólnoty europejskiej – tej wspólnoty, która kojarzy się z Zachodem, niechętnym na razie do bratania się z resztą kontynentu i nie zastanawiającym się nad tym, co Europa Środkowo-Wschodnia może wnieść cennego do wspólnoty narodów, ale jak ma się przystosować³.

W procesie kształtowania się nowej tożsamości europejskiej niewątpliwie dużą, a może najbardziej znaczącą rolę ma do odegrania dziedzictwo kulturowe, zawsze spełniające różnorodne funkcje w społecznościach, które się z nim identyfikują. Dziedzictwo kulturowe było podstawą tworzenia się nowoczesnych państw i narodów, jest płaszczyzną integracji społeczności różnego typu i wyznacza granice ich odrębności. Jako jeden z aspektów tradycji może stać się strażnikiem różnorodności w procesie globalizowania się współczesnego świata nie tylko na płaszczyźnie ekonomicznej i politycznej, ale również kulturowej⁴.

Czy dziedzictwo kulturowe Europy przyczyniło się do wykreowania jej współczesnego oblicza? Czy miało wpływ na to, że kulturę europejską charakteryzuje zasada: jedność w różnorodności? Czy przyczyniło się do tego, że współczesna Europa – częściowo deklaratywnie, a częściowo rzeczywiście – przyjmuje zasadę wielokulturowości i skłonna jest patrzeć na różnorodność i odmiennosć kulturową z akceptacją i szacunkiem? Oto pytania, które stały się osią przewodnią niniejszej publikacji. Wobec ich ponadlokalnego kontekstu konieczna stała się wymiana poglądów i doświadczeń etnologów, antropologów kultury, socjologów i pedagogów na temat dziedzictwa kulturowego krajów europejskich jako czynnika znaczącego dla jedności współczesnej Europy. Kolejny tom „Studiów Etnologicznych i Antropologicznych” jest płaszczyzną dyskusji o współczesnych procesach społeczno-kulturowych zachodzących w Europie – szczególnie jej części środkowo-wschodniej – i miejscu w nich kultury polskiej. Poruszane tu zagadnienia z jednej strony dotyczą teoretycznych refleksji na temat genezy i istoty europejskiej wspólnoty kulturowej, a z drugiej ukazują empiryczne przejawy różnorodności kulturowej na różnych płaszczyznach życia jednostek i zbiorowości społecznych.

Prezentowany tom dzieli się na pięć części tematycznych o wyraźnie zarysowanej odrębności. Pierwsza część nosi tytuł: *Wokół tożsamości współczesnej Europy* i poświęcona jest zagadnieniu poszukiwania podstaw jedności kultury europejskiej i wskaźników jej różnorodności. Część tę otwiera refleksja na temat symbo-

³ Szerzej: M. B u c h o w s k i: *Tożsamość Europejczyków: jedność i podziały*. W: *Dylematy tożsamości europejskich pod koniec drugiego tysiąclecia*. Red. J. M u c h a, W. O l s z e w s k i. Toruń 1997.

⁴ Zob. R. K a p u ś c i ń s k i: *Kultura narodowa w erze globalizacji*. Referat wygłoszony na Kongresie Kultury Polskiej, grudzień 2000; A. G i d d e n s: *The Consequences of Modernity*. Cambridge 1990; U. B e c k, A. G i d d e n s, S. L a s h: *Reflexive Modernization*. Cambridge 1994; M. W a t e r s: *Globalization*. London 1995; G. T h e r b o r n: *Globalizations: Dimensions, Historical Waves, Regional Effects, Normative Governance*. „International Sociology”, 15(2)/2000; Z. B a u m a n: *Globalization: The Human Consequences*. Cambridge 1988; T e n ń e: *Etyka ponowoczesna*. Warszawa 1996; K. D e l a n e y: *Globalizacja i kultura*. www.poslaniec.pl/2000/01delaney.htm.

liki tożsamości europejskiej – co to znaczy być w Europie, jakie są tego symptomy i oznaki. Inne zagadnienia, których omówienie znalazło się w tej części, to między innymi problem integracji europejskiej, świadomość ponadeuropejska ujmowana z perspektywy folkloru, zróżnicowanie kulturowe jako kategoria antropologiczna, jedność i kształtowanie się różnorodności chrześcijaństwa europejskiego, refleksja na temat dziejów ludzkiego porozumiewania się jako dziedzictwa europejskiego, a także rzadko podejmowany temat przyrodniczych podstaw dziedzictwa kulturowego.

Druga część pracy dotyczy kwestii ujętych w postać relacji: *Etniczność – tożsamość narodowa – tożsamość kulturowa*. Tu znalazły miejsce artykuły o procesie emigracji, a także o przejawach różnorodności kulturowej w społecznościach będących mniejszościami etnicznymi czy narodowymi i w konkretnej przestrzeni kulturowej.

Trzecią grupę tematyczną, zatytułowaną *Dawne i współczesne formy lokalności kulturowej*, tworzą teksty poświęcone świadomości kulturalnej członków małych społeczności lokalnych oraz tradycyjnym zachowaniom, zwyczajom i obyczajom charakteryzującym te społeczności.

W czwartej części – opatrzonej tytułem *Regionalny i globalny wymiar edukacji kulturalnej* – zgromadzono opracowania poświęcone aksjologicznym problemom edukacji regionalnej, idei wprowadzania wiedzy antropologicznej do programów nauczania na wszystkich szczeblach edukacji oraz regionalnemu szkolnictwu i jego funkcjom społecznym. Część ta obejmuje także refleksje nad materialnymi świadectwami przeszłości kulturalnej Europy – muzeami i skansenami, powszechnie uznawanymi za ważne aspekty edukacji historycznej.

Ostatnia, piąta sekwencja artykułów nosi tytuł *Kultura artystyczna Europy – przeszłość i teraźniejszość*. Część ta obejmuje szkice ukazujące powiązania między różnymi wymiarami europejskiej kultury artystycznej: dylematy europejskiego dramatu, wizerunek Europy upowszechniany w polskim filmie, a także integracja sztuk – malarstwa i teatru.

Jak wynika z dokonanej prezentacji, w 6 tomie „Studiów Etnologicznych i Antropologicznych” znalazły się opracowania dotyczące różnych aspektów szeroko pojmowanej kultury – zarówno jej wymiaru społecznego, jak i symbolicznego. Stanowią dzięki temu pewnego rodzaju przegląd procesów charakteryzujących współczesną rzeczywistość kulturalną w Europie w kontekście tradycji, przeszłości i wspólnych źródeł, czyli takiego samego dla europejskiej wspólnoty kulturowej dziedzictwa.

Halina Rusek